

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

На правах рукопису

ШАУЛЬСЬКА Лариса Володимирівна

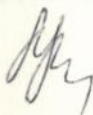
**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА
У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.07.01 - Економіка промисловості

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

ОДЕСА 1995

058
338.4
Дисертація є рукописом

Роботу виконано на кафедрі менеджменту праці Донецького державного університету

Науковий керівник - кандидат економічних наук, доцент
Лук'янченко Н.Д.

Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор
Крижко І.Д.

- кандидат економічних наук, доцент
Лисюк В.М.

Провідна організація - Луганський філіал Інституту економіки промисловості НАН України, м. Луганськ

Захист відбудеться "23" листопада 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.12.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

Автореферат разісланий "20" листопада 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

кандидат економічних наук

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

Н.Л. Тараканов

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність дослідження. Великі й дрібні аварії, що відбуваються сьогодні частіше, і їм подібні явища на виробництві створюють серйозні ускладнення у роботі підприємств. Ці ускладнення сприяють виникненню порушень і значних втручань у виробничі процеси, зниженню ефективності їх діяльності. Зниження безпеки є результатом дії не лише випадкових або непередчуванних факторів природи, недоліків техніки та технології, але складності, недосконаlosti управління виробничими процесами.

Соціально-економічний механізм забезпечення безпеки виробництва можна звести до основних етапів, які включають методологічний аналіз стану і шляхів підвищення безпеки праці, розробку методичних аспектів її здійснення, вибір самих заходів, що гарантують безпечні умови виробництва.

Особливо актуальні ці дослідження для гірничодобувних галузей промисловості, зокрема, вугільної. Розрахунки показали, що сумарні витрати від аварій перевищують витрати на їх запобігання. Природньо, це ознака недостатньої економічної відповідальності за безпеку виробництва та безаварійність праці.

Дотримання правил безпеки не є кінцевою метою тих, хто працює, для досягнення виробничого завдання, і тим більше, не вичерпує реалізації їх основної мети - задоволення матеріальних і моральних потреб. Виконання робіт щодо безпеки, технологічних вимог, дисципліни та ін. уявляється лише проміжною метою виробництва і тому виступає як засіб для досягнення генеральної його мети.

Самостійність же засобів відносно мети діяльності є основним джерелом неправильної діяльності: одна й та ж робота може бути виконана як з порушенням правил безпеки, так і без порушення їх. Оплата праці однак у обох випадках залишається однаковою, що істотно впливає на мотивацію діяльності господарств, керівників та робітників.

Відсутність механізму зацікавленості в сфері безпеки виробництва - явище, сутність якого визначають категорії потреб, інтересів і цінностей, що детермінують поведінку й діяльність (правильні й неправильні) робочих та їх керівників. Звідси

безпосередньо впливає практична значність та актуальність рішення проблеми зацікавленої, відповідальної, свідомої й активної участі трудящих у дослідженні генеральної мети охорони праці - поступового зниження рівню травматизму та профзахворюваності.

1.2. Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка елементів соціально-економічного механізму регулювання безпеки виробничих процесів у вугільній промисловості. Для досягнення поставленої мети вирішені такі три основні групи завдань:

1. Перша з них включає розгляд безпеки виробництва як суспільної потреби в сучасних умовах, соціально-економічних потреб у забезпеченні безпеки праці, з'ясування тенденції зміни працезахоронних відносин у вугільній промисловості.

2. Друга група основних завдань дослідження соціально-економічного механізму організації безпеки виробництва полягає у визначенні сутності й причин виникнення нещасних випадків, у розробці поняття небезпечної ситуації і системного уявлення про травматизм, з'ясуванні передумов нещасних випадків й складанні логічної моделі цього явища.

3. Третя група основних завдань дослідження передбачає розвиток економічних методів забезпечення безпеки виробничих процесів, методичних питань формування матеріальної відповідальності та моральної зацікавленості у безпеці гірничих робіт, прогнозування та планування заходів щодо забезпечення безпеки праці. Завершальним етапом цього дослідження є розгляд методичних питань і розрахунок ефективності використання запропонованих рекомендацій.

1.3. Об'єктом дослідження є елементи соціально-економічного механізму забезпечення безпеки виробничих процесів.

1.4. Предметом дослідження є економічні відносини у сфері забезпечення безпеки виробництва з урахуванням потреб та зацікавленості суб'єктів цієї діяльності у більш сприятливих умовах роботи в гірничодобувній промисловості.

1.5. Теоретичною та методологічною основою дисертації є роботи вітчизняних та закордонних вчених, результати наукових досліджень інститутів. Джерела інформації: акти розслідування причин нещасних випадків (форма Н-1), галузеві нормативно-

правові документи, статистичні звіти вугільних шахт, результати спостережень та аналізів.

У ході дослідження були застосовані загальнонаукові методи пізнання: системно-структурний підхід до рішення проблеми, методи наукової абстракції, соціально-економічного й психологічного аналізу, принципи системності й логічного моделювання.

1.6. Наукова новизна результатів дослідження, що захищається в дисертації, полягає у визначенні системного уявлення про травматизм, у встановленні структури, місця й ролі небезпечної ситуації у виникненні нещасних випадків і формуванні на цій основі елементів соціально-економічного механізму забезпечення безпечних умов виробництва, а також принципів управління працезахоронною діяльністю у вугільній промисловості.

Серед нових положень такі:

визначення трудових процесів як об'єктів забезпечення безпеки виробництва;

визначення місця категорії "безпека" у системі потреб, що відповідає сучасним економічним умовам;

розкриття соціально-економічного змісту деяких суперечностей у виробничій сфері й вияв особливостей прояви потреб та інтересів для суб'єктів працезахоронної діяльності;

включення у процеси управління безпекою виробництва соціально-економічних регуляторів, зокрема, розробка системи матеріальної відповідальності за порушення правил безпеки та виникнення нещасних випадків, конкретизованої визначенням долі вини учасників травматичної ситуації;

методологія та методика передпланового прогнозування та планування профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки;

обґрунтування методики розрахунку економічної ефективності заходів щодо підвищення безпеки виробничих процесів, а також рекомендації щодо соціального ефекту запропонованих заходів.

1.7. Практична значимість роботи полягає у визначенні основних методичних принципів управління безпекою виробництва та формуванні зацікавленості між суб'єктами працезахоронної діяльності; складанні довідників з безпеки виробництва для найнебезпечніших виробничих процесів, операцій, а також у розробці методики самопрофілактики травматизму.

1.8. Впровадження результатів виконаного дослідження.

Прикладні розробки, що їх виконано у ході дисертаційного дослідження, використовуються на шахтах Донецької області при складанні довідників з безпеки праці для найнебезпечніших виробничих процесів і операцій. В шахтоуправлінні "Донбас" впроваджена методика самопрофілактики травматизму, а також застосовуються методичні рекомендації щодо навчання тих, хто працює, своєчасному прогнозуванню небезпечних ситуацій. Положення дисертації, що стосуються методики організації безпеки праці на підприємстві, використовуються в навчальному процесі для підготовки студентів економічних спеціальностей.

1.9. Апробація роботи. Основні наукові положення, висновки й рекомендації дисертаційної роботи обговорювались на трьох міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях, були використані при підготовці доповідних записок, надісланих директивним органам та адміністраціям шахт і об'єднань (шахтоуправління "Донбас", об'єднання "Красноармійськвугілля", "Шахтарськвугілля").

1.10. Публікації. По темі дисертації опубліковано 4 роботи загальним обсягом 4,6 д.а., з яких 2,1 д.а. належать авторові.

2. СТРУКТУРА ТА КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Робота складається із вступу, трьох глав, заключення, списку використаної літератури; викладена на 167 сторінках машинописного тексту; наведена 1 таблиця, 6 малюнків, 3 додатки на 12 сторінках. Список літератури - з 77 найменувань.

У вступі обґрунтована актуальність теми, визначенні мета, об'єкт, предмет та завдання дослідження, показана наукова новизна та практична значність отриманих результатів.

У першій главі "Методологічні основи аналізу стану та підвищення безпеки виробництва" розглянуте поняття праці як двоїстої соціально-економічної категорії, безпека визначена як суспільна потреба. Зроблений ретроспективний аналіз причин виникнення кризової ситуації в сфері охорони праці, виявлені тенденції змінювання працезохоронних відносин у вугільній промисловості.

У другій главі "Методика організаційно-економічного аналізу і моделювання нещасних випадків" досліджена система причинності в теорії безпеки та охорони праці як фактора, що визначає ефективність профілактичної роботи; складене системне уявлення про травматизм з визначенням поняття небезпечної ситуації для вугільної промисловості; розроблена логічна модель системи "нещасний випадок" на функціональному рівні (рівні регулювання).

У третій главі "Економічний вибір заходів щодо забезпечення безпеки виробництва" пропонуються методи забезпечення безпеки виробничих процесів, насамперед, трудових, методика формування матеріальної відповідальності й моральної зацікавленості трудящих у безпечних умовах; запропонована модель передпланового прогнозування заходів щодо забезпечення безпеки виробництва, а також обґрунтована оптимальна методика розрахунку економічної ефективності підвищення безпеки виробництва з врахуванням соціального ефекту.

У заключенні узагальнені результати дослідження.

3. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Безпека визначена як суспільна потреба і двоїста соціально-економічна категорія, що об'єднує два з чотирьох факторів виробництва - працю або людські ресурси і капітал. Історія розвитку людського суспільства показує, що соціальний прогрес є причиною виникнення і еволюції охорони праці як абстрактної діалектичної біосоціальної потреби, що виступає як засіб досягнення цілей продуктивної праці та життя індивідів.

Потреба (у загальному значенні) - це особливий стан взаємодії людини з навколишнім середовищем, що відображує як необхідність споживання інгредієнтів середовища. У сфері охорони праці середовищем є умови праці та працезахоронні та працезахоронні відносини, причому соціальна потреба у безпечних умовах праці очевидна. Але забезпечення безпечних умов праці не є основною метою власника капіталу, галузі, підприємства, а виступає у ролі засобу для реалізації провідної мети виробництва. Ця обставина нерідко є головною причиною недостатньої зацікавленості керівників у витратах на охорону праці. Тому кількісна відмінність між

необхідними витратами на поліпшення умов праці та виробничими на підприємствах переходять у протиріччя між потребами особистості в умовах праці і їх поліпшенням суспільством (типовий прояв основного протиріччя між егоїзмом і гуманізмом).

Таким чином, шлях до особистої безпеки лежить через суспільну безпеку, що реалізується у промисловості з допомогою формування системи колективної й індивідуальної відповідальності тих, хто працює, за організацію безпечної праці.

3.2. В роботі проведений ретроспективний аналіз причин виникнення кризисної ситуації у сфері охорони праці; виявлені тенденції зміни працезахоронних відносин у вугільній промисловості. Народного господарська практика охорони праці на території України в поточному столітті характеризується кількома етапами - вони виділяються в залежності від загальних цілей і завдань, що стояли перед тодішньою державою і промисловістю. Кожний з етапів має свої особливості й результати, що стали певним внеском в інтегральний кризисний ефект.

На прикладі вугільної промисловості перший етап (до 1928 р.) охоплює період створення єдиної економічної системи, побудову нового трудового законодавства, спрямованого на створення працезахоронних відносин колективістського характеру. Під час НЕПу активно впроваджується наукова організація праці з елементами оздоровлення умов праці й виробничого побуту. У літературі формується розуміння не тільки соціальної, а й економічної значності збитків від травматизму та потреби в матеріальних витратах на його профілактику.

Другий етап (приблизно з 1928 по 1940 рр.) характеризується індустріалізацією основних галузей промисловості, технічним переозброюванням підприємств, масовим будівництвом. Внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин індустріалізація в значній мірі здійснювалась за рахунок ентузіазму трудящих і надмірної ідеологізації. Сформувалась централізована фінансова система соціального страхування без урахування особливостей умов і наслідків роботи в різних галузях народного господарства, що дало можливість державі привласнювати більшу частину прибутку трудових колективів, направляючи гранично малі залишки підприємствам для поліпшення умов праці.

На третьому етапі (1941 - 1958 рр.) до роботи на шахтах було залучено велику кількість некваліфікованих робітників. В результаті, не зважаючи на зрослий рівень механізації, рівень травматизму піднявся. Законодавством вперше встановлена відповідальність працівників за порушення норм охорони праці.

Характерна риса четвертого етапу (1958 - 1970 рр.) - прояв ініціативи трудових колективів: виникли Ради профілактики. Сформувалась єдина система управління охороною праці (ЕСУОП) на всіх підприємствах. Вперше з'явилося матеріальне стимулювання за безпеку виробництва.

На п'ятому етапі (1970 - 1985 рр.) поглибилась формалізація працеохоронних відносин. Широко розповсюдилась логічно суперечлива концепція ототожнення травматизму з кінцевими результатами праці у вигляді системи преміювання-депреміювання за "основні результати господарської діяльності". Негативну роль зіграла пануюча доктрина соціалістичного гуманізму, що закликала не застосовувати дисциплінарних стягнень до тих, хто одержав травму на виробництві.

Після 1985 р. не відбулося принципових змін у політиці безпеки. Сьогодні суперечності в працеохоронних відносинах загострилися ще в більшій мірі: в умовах обмежених економічних можливостей, з урахуванням проблеми "виживання" шахт, турбота про охорону праці пересунулась на одне з останніх місць.

3.3. Досліджена система причинності в теорії безпеки виробництва як фактора, що визначає ефективність профчлактичної роботи. Керівники структурних підрозділів зобов'язані визначити обставини й причини нещасних випадків, вид події, заходи щодо встановлення причин випадку, його усуненню, скласти акт за формою Н-1, який служить підставою для аналізу травматизму за певний період. З виконаного практичного аналізу на шахтах видно, що при складанні актів Н-1 бувають такі недоліки: змішуються обставини нещасного випадку з діяльністю щодо розслідування, ототожнюються обставини і причини випадку, обстановка й небезпечна ситуація; при виявленні причин нещасного випадку допускаються типові помилки: визначення причин нещасного випадку як впливу травми на потерпілого, причини не витікають з обставин випадку, причини ототожнюються з факторами, причини

визначаються поза виробничими системами, ототожнюються порушення правил безпеки з причинами, зустрічаються домисли, вигадані причини.

Отже, більшість членів комісій щодо розслідування нещасних випадків не просто невірно визначають причини і виробляють формальні профілактичні заходи, а не озброєні методологією структурного аналізу травматизму й розслідування нещасних випадків.

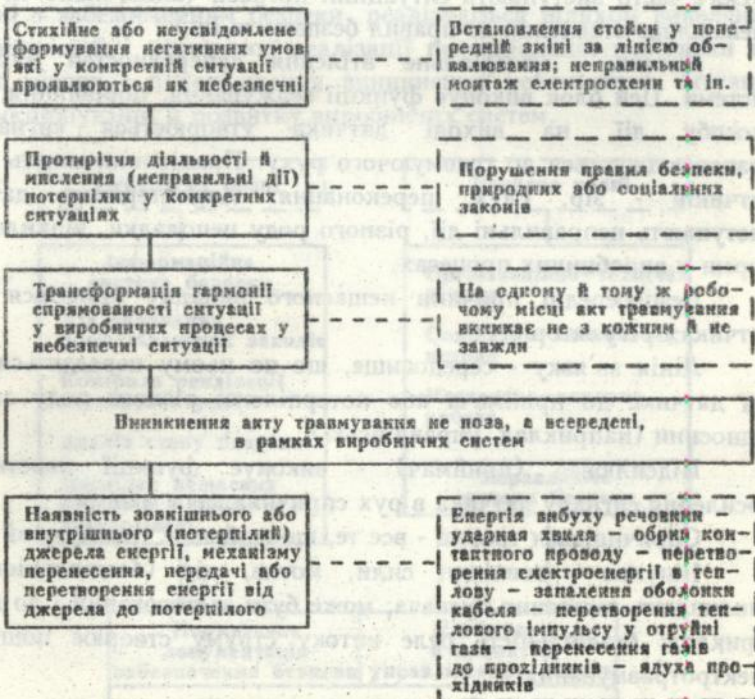
Висновок цієї частини дослідження: причини нещасного випадку закладені у протиріччях виробничих систем, процесів або операцій, що існують і вирішуються планомірно (в нормальній течії виробничих процесів) або стихійно всередині систем. Субстратом виникнення нещасних випадків є небезпечна ситуація, що не є постійним атрибутом виробничих систем. Вона виникає в процесі розвитку, функціонування виробничих систем під впливом особливих зовнішніх і внутрішніх умов. Вона може посилювати або послаблювати безпеку виникнення нещасного випадку, може зникнути або знову з'явитися, але не випадково, а в нових умовах.

3.4. Складено системне уявлення про травматизм з визначенням поняття небезпечної ситуації. Для досягнення мети операції необхідні управляючі впливи на об'єкт управління. Сутність управління полягає в створенні ситуації єдиного виходу для об'єкту управління: здійснити виконавський рух. У травматичній ситуації аналогом виконавського руху виступає травмуючий рух чинника травми (фактора, що причинює травму), безпосереднім наслідком чого є факт травмування. Інші події і дії є допоміжними, супутними управляючим впливам. Звідси нещасний випадок - сукупність суперечливих взаємодіючих елементів виробничої системи, стихійно або випадково організованих для реалізації акту травмування працюючих.

Система "нещасний випадок" у розвитку об'єднує всезагальне, загальне й одиничне (мал. 1). Матеріальні елементи системи мають властивість одиничності. Разом з тим, одні й ті ж елементи можуть виконувати різні функції і навпаки, різні елементи можуть виконувати однакові (у тому числі й небезпечні) функції, наприклад, травмуючий рух. Сполучаючи в собі одиничне й загальне (функціональне), ситуація являє окреме матеріальне утворення в рамках системи. При цьому, якщо система є сукупністю

взаємопов'язаних й взаємодіючих елементів, то ситуація є організація їх взаємодії або впливу у даному просторі-часі.

Методологічно важливо звернути увагу на характер зв'язків у системі "нешасний випадок". Прямим зв'язком є такі відносини між двома елементами (подіями), коли зміна одного неодмінного викликає зміну іншого. Внаслідок зміни умов виникають зворотні зв'язки (негативні або позитивні). Негативний зворотний зв'язок той, який протидіє причині відхилення від норми (контроль за дотриманням до норм). Негативний зворотний зв'язок - основа будь-якого цілеспрямованого управління об'єктами, у тому числі і безпекою виробничих процесів (як норма виступають вимоги правил безпеки). Позитивний зворотний зв'язок, навпаки, той, що сприяє причині відхилення від норми. Перетворення негативних зворотних зв'язків у позитивні джерело, що задає програму самоорганізації елементів середовища у формі події, що веде до аварії, травматизму.

Мал. 1. Діалектика нещасного випадку (основні ознаки всезагального й їх проява в одиничному)

Все це вимагає такого стану безпеки виробництва, яке зобов'язує виявити умови перевероту негативних зворотних зв'язків у позитивні на стадіях проектування, будівництва, експлуатації підприємств, трудових процесів та операцій.

3.5. Розроблена логічна модель системи "нещасний випадок" на функціональному рівні (рівні регулювання). У травматичній ситуації в основі регулювання лежить процес перенесення й перетворення енергії. Система регулювання складається з нижчезазначених функціональних блоків, яких може бути повний і неповний набір, блоки можуть поєднуватися.

Джерело руху (енергії) - завжди забезпечує енергією травмуючий рух.

Пускач - те, що вмикає джерело в ланцюг перетворень або передачі енергії для травмуючого руху (може виділятися самостійно або поєднуватися функціонально з джерелом або датчиком). Як пускач часто виступають ситуаційні потреби (алкогольне сп'янення, зневажливе ставлення до правил безпеки та ін.).

Датчик - матеріальне втілення суперечностей виробничої системи. Цей блок виконує функції зважування, порівняння, вибору способу дії, на виході датчика утворюється сигнал, що розповсюджується до травмуючого руху. Працівники мають системи датчиків - зір, слух, переконання. Характерними датчиками виступають неправильні дії, різного роду неполадки, відхилення від норми у виробничих процесах.

Безпосередні причини нещасного випадку криються саме в датчиках регуляторів.

Лінія зв'язку - середовище, що по ньому передається сигнал від датчика до приймача або потерпілого; різного роду зв'язки і відносини (наприклад, управлінські).

Підсилювач (приймач) - виконує функції перетворення, посилення сигналу датчика в рух спричинювача травми.

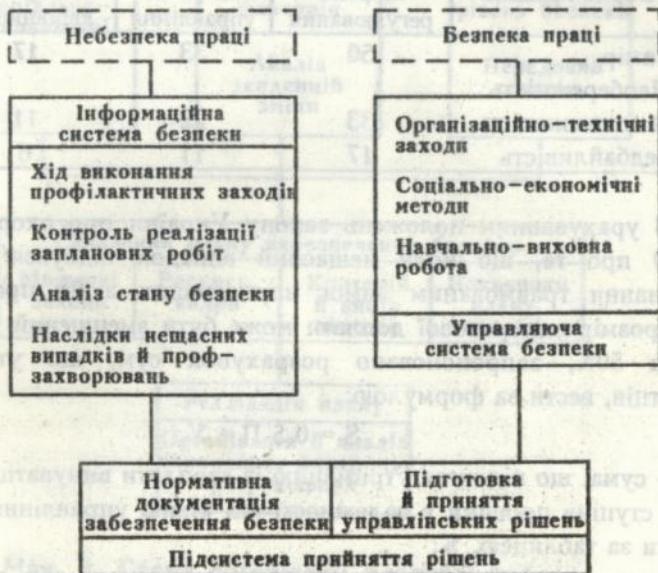
Спричинювач травми - все те, що здійснює травмуючий рух.

Імпульс - зовнішні сили, мотив, дія (бездіяльність), що викликають вмикання пускача; може бути застосований і до датчика. Приклад: бездіяльність реле витоку струму створює поштовх до електротравмування.

Небезпечна зона - відмежований простір-час, у якому відбувається травмуючий рух спричинювача травми.

Значність функціональної структури у тому, що по ній можна визначити матеріальну структуру, умови й причини травматичної ситуації з матеріалів розслідування нещасних випадків.

3.6. Удосконалена система управління безпекою у промисловості. При розгляді традиційної системи управління безпекою виробництва (мал. 2) доведено, що це типова система регулювання за принципом відхилення від норми. Але система регулювання - лише частина системи управління і не може бути ефективною без управляючих впливів, заснованих на спеціальних знаннях врахування передумов виникнення небезпечних ситуацій. Звідси логічно витікає, що об'єктом управління є не небезпечні й шкідливі чинники, а небезпечні ситуації виробничих систем, процесів, операцій та їх головний елемент - людина. Тому цілі, пов'язані з забезпеченням безпеки, реалізуються шляхом виявлення закономірностей і передумов реалізації потенціальної небезпеки на робочих місцях і попередження виникнення небезпечних ситуацій при функціонуванні й розвитку виробничих систем.

Мал. 2. Система управління безпекою праці.

3.7. Розроблена система матеріальної відповідальності за порушення правил безпеки і виникнення нещасних випадків, конкретизована визначенням міри відповідальності (міри провини) як самих травмованих, так і підприємств, у особі конкретних суб'єктів, діяльність яких створила умови для виникнення нещасного випадку.

Запропонована узагальнена таблиця-модель ступеня провини працюючих за виникнення нещасних випадків, аварій, браку, небезпечних умов праці й ситуацій та інших негативних супутніх виробничих явищ, одержана розрахунками та підкріплена результатами опитування спеціалістів з організації робіт щодо техніки безпеки. Кодекс ступеню провини працюючих представлений у таблиці.

Кодекс ступеня провини працюючих
за допущення негативних супутніх явищ

Форма провини	Міра провини, %		
	на рівні регулювання	на рівні управління	на рівні керівництва
Замір	50	33	17
Необережність:			
самовпевненість	33	22	11
недбайливість	17	11	6

З урахуванням положень закону України про охорону праці (ст. 11) про те, що коли нещасний випадок відбувся внаслідок невиконання травмованим вимог нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової доплати може бути зменшений не більше, ніж на 50%, запропоновано розрахунок сум, що утримано з винуватців, вести за формулою:

$$S = 0.5 П * У,$$

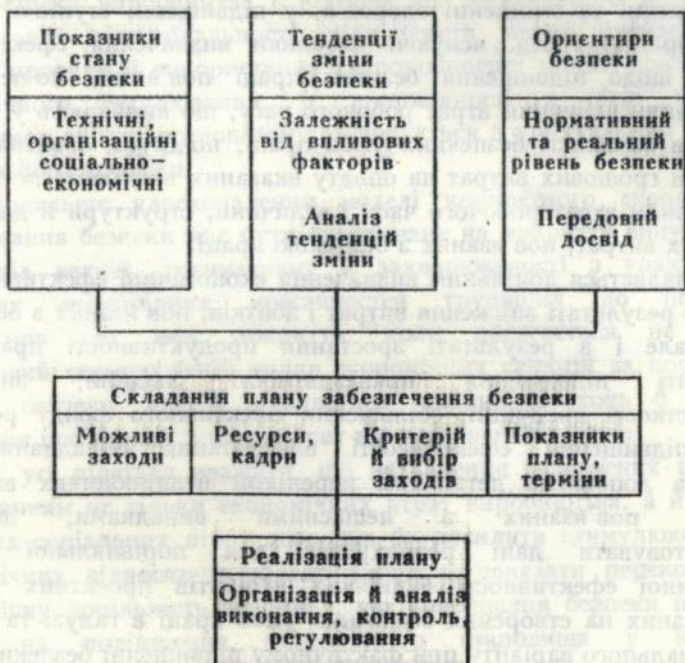
де S - сума, що підлягає утриманню із зарплати винуватців, крб;

П - ступінь провини в залежності від рівню управління й форми провини за таблицею, %;

У - сума одноразової допомоги травмованому або збиток від нещасного випадку, (зазначається колективним договором), крб;

3.8. У роботі подано опис моделі передпланового прогнозування як внутрішньої логіки розвитку тих боків виробничих процесів, що досліджуються. Запропонована схема прогнозування полягає у передплановій розробці багатоваріантних моделей розвитку виробничих систем на етапах ретроспекції, діагнозу та власне прогнозу. Основою для прогнозування є зібрана інформація. З допомогою математичних методів визначаються зв'язки травматизму, захворюваності з комплексом впливаючих чинників, тобто ставиться діагноз. Доцільно застосовувати евристичний (експертний) метод прогнозування.

Практичним виходом цієї частини дослідження стали запропонована схема організації планової роботи щодо забезпечення безпечної праці (мал. 3) та методичні рекомендації щодо застосовування ділових ігр для навчання працюючих своєчасному прогнозуванню небезпечних ситуацій.

Мал. 3. Схема організації планової роботи щодо забезпечення безпеки праці

3.9. Обґрунтована методика розрахунку економічної ефективності підвищення безпеки виробництва. Загальним і головним критерієм забезпечення безпечних умов виробництва є фактично досягнуте підвищення безпеки праці. Кількісна оцінка економічного ефекту може бути зроблена за допомогою системи показників, що характеризують:

стан безпеки праці - наприклад, за ступенем відхилення від встановлених норм та правил;

результати виробництва - зростання продуктивності, підвищення якості продукції, зниження собівартості;

зменшення кількості та тяжкості випадків виробничого травматизму, професійних захворювань;

зменшення збитків та витрат, що їх викликано несприятливими умовами виробництва.

Реально існує і соціальний ефект, що проявлюється передусім у збереженні та зміцненні здоров'я, у підвищенні ступіню задоволення працею і т.д. чсуючі методики визначення ефективності заходів щодо підвищення безпеки праці пов'язані, по-перше, з визначенням величини втрат робочого часу, що виникають у вигляді наслідків наявності безпечних умов праці; по-друге, з визначенням величини грошових витрат на оплату вказаних наслідків; по-третє, з визначенням втрат робочого часу і величини, структури й динаміки грошових витрат, пов'язаних з безпекою праці.

Уявляється доцільним визначення економічної ефективності не тільки в результаті зниження витрат і збитків, пов'язаних з безпекою праці, але і в результаті зростання продуктивності праці і в результаті підвищення працездатності людини, зниження трудомісткості продукції, збільшення ефективного фонду робочого часу, підвищення ефективності використання обладнання. Ця методика доповнена детальним переліком не виробничих витрат і збитків, пов'язаних з нещасними випадками, дозволяє використовувати дані розрахунків для порівняльної оцінки економічної ефективності будь-яких варіантів проектних рішень, спрямованих на створення безпечних умов праці в галузі та вибору їх оптимального варіанту при фактичному підвищенні безпеки праці.

4. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

4.1. Стан безпеки виробництва, та охорони праці у вугільній промисловості залежить від загального рівню організації виробництва, додержання виробничої та трудової дисципліни, впливу природних та інших сторонніх факторів. В кінцевому підрахунку це визначає ступінь задоволення потреб людини в умовах праці.

Зараз переважають адміністративні методи регулювання безпеки виробництва і недостатньо використовуються методи соціально-економічного впливу, коли включаються такі додаткові важелі, як вплив суспільної думки, колективна та індивідуальна відповідальність за відхилення від встановлених норм безпеки праці.

4.2. Одним з напрямків розширення економічних відносин щодо безпеки виробництва є відмова від зрівняльного підходу до матеріальної відповідальності підприємств перед потерпілим з власної провини й використання запропонованої моделі конкретного економічного регулювання. У відповідності з цією моделлю розрахунок виплат потерпілому зменшується з урахуванням ступеня і форми його провини.

Подальше удосконалення моделі конкретного економічного регулювання безпеки має бути спрямоване на покриття винуватцями втрат від аварій, травматизму й захворюваності з урахуванням реальних економічних можливостей трудящих до покриття, визначення тих меж покриття, коли досягається не тільки додатковий стимулюючий вплив економічних санкцій за порушення правил безпеки, але й з'являється можливість хоча б певного зниження пов'язаних з цим витрат від порушення правил.

Є усі підстави вважати, що визначення зазначених витрат з урахуванням не тільки економічних втрат виробництва, а й умовно відбитих соціальних втрат дозволив би посилити стимулюючу роль економічних відносин у області безпеки, показати переконливіше економічну доцільність заходів щодо підвищення безпеки праці, їх вплив на поліпшення економічного становища у вугільній промисловості.

4.3. Важлива роль у підвищенні безпеки виробництва належить своєчасному прогнозуванню небезпечних ситуацій через

ДНБ ім. В. Стефанюка
АН України

вияв впливаючих факторів й тенденцій їх зміни. При відсутності такої можливості слід використати думку експертів. Застосування експертних оцінок очікуваної зміни безпеки на передплановій стадії дозволяє більш ґрунтовно намітити заходи щодо профілактики травматизму, професійних захворювань й загального поліпшення умов ходу виробничих процесів.

5. ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ, ШО У НИХ ВІДОБРАЖЕНО ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шаульская Л.В. Экономический анализ безопасности труда на шахте // Проблемы и перспективы формирования цивилизованного общества в Украине: Тез. докл. региональной конференции, 16 - 18.03.95. - Донецк, ДонГУ, 1995. - с.43-44.

2. Лукьянченко Н.Д., Шаульская Л.В. Пути повышения безопасности труда в промышленности / Препр.докл. - Донецк, ДонГУ, 1995.-19 с.

3. Макогон Ю.В., Шаульская Л.В. О состоянии безопасности труда в угольной промышленности Донецкой области / Препр. докл. - Донецк, ИЭП НАН Украины, 1995. - 51 с.

4. Лукьянченко Н.Д., Шаульская Л.В. Экономика и безопасность труда // Тез.докл.вузовской конференции: маркетинг, менеджмент, предпринимательство, апрель 1995. - Донецк, ДонГУ, 1995. - с. 126-128.

SUMMARY

Shaулskaya L.V. Social-ekonomical mechanism of the regulation to trouble free production in the coalmine industry.

The Thesis for the Master of Science degree on speciality 08.07.01 - Economics of industry, institute of market Economy and Economic-ecological Researches, NAS of the Ukraine, Odessa, 1995.

The defended thesis is a manuscript, which contains theoretical research of the regulation to trouble free production in the coal mine industry. The defects are determined and some methods decisions on perfection of elements existing mechanism of the regulation to trouble free production are offered. The recommendations of formations of the financial responsibility and moral interesting to trouble free production in the coalmine industry are given.

АННОТАЦІЯ

Шаульская Л.В. Социально-экономический механизм регулирования безопасности производства в угольной промышленности.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 - Экономика промышленности. Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, г. Одесса, 1995.

Защищаемая диссертация является рукописью, которая содержит теоретические исследования регулирования безопасности производства в угольной промышленности. Определены недостатки и предложены методические решения по совершенствованию элементов социально-экономического механизма регулирования безопасности производственных процессов в угольной промышленности, даны рекомендации по формированию системы материальной ответственности и моральной заинтересованности в безопасных условиях труда.

Ключевые слова: безпека, безпека виробничих процесів, охорона праці.

445844

AB 33.266

Підп. до друку 04.10.95. Формат 60x84/16. Папір друк. № 3.
Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100 прим. Замовлення № 1571.
340048, Донецьк, Університетська, 77.
Ротапринт ІЕП НАН України.